

ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ

Досліджено проблему діагностики фінансового стану підприємств. Розглянуто поняття «діагностика», «діагностика фінансового стану підприємства» і «фінансова діагностика». Надано методичні рекомендації щодо інтегральної оцінки фінансового стану підприємств металургійної галузі за допомогою факторного аналізу, визначено групу кризових підприємств та встановлено інтервали значень показників фінансового стану не кризових підприємств.

Исследована проблема диагностики финансового состояния предприятий. Рассмотрены понятия «диагностика», «диагностика финансового состояния предприятия» и «финансовая диагностика». Предложены методические рекомендации по интегральной оценке финансового состояния предприятий металлургической отрасли на основе факторного анализа, определена группа кризисных предприятий и установлены значения показателей финансового состояния для не кризисных предприятий.

Фінансовий стан – це найважливіша характеристика економічної діяльності підприємства, вона визначає конкурентоспроможність, потенціал у діловому співробітництві, оцінює, у якій мірі гарантовані економічні інтереси самого підприємства та його партнерів у фінансовому та виробничому відношенні. Уміння здійснювати ефективне управління фінансовим станом підприємства, у тому числі й у плані перспектив його розвитку, залежить не лише від мети його проведення, а й від доцільності використання того чи іншого методу оцінки фінансового стану підприємства, його адаптації до сучасних значень і цілей розвитку, а також вимог, висунутих з боку зовнішніх суб'єктів господарювання, інвестиційного і податкового середовища.

Питанням оцінки фінансового стану підприємства присвячено безліч праць авторів різних країн. Засновниками розробки й розвитку цього питання вважають представників англо-американської школи (Р. Фоулк, Дж. Кеннон, Р. Сміт, Дж. Хорріган, фахівці фірми Дюпон і т.д.). У Росії останні дослідження з цих питань висвітлено у працях В.В. Ковальова, А.Д. Шеремета, Р.С. Сайфуліна, О.С. Стоякової й інших авторів, в Україні — у працях С.Ф. Покропивного, А.М. Поддєрьогіна, Т.Г. Беня, С.Б. Довбні та інших. При цьому використовуються різні підходи та методології оцінки фінансового стану підприємства.

Вирішення питань по забезпеченню стійкого розвитку підприємств потребує постійного корегування методів фінансового управління на основі відповідного інструментарію. Важлива роль у вирішенні цих питань відводиться діагностиці. Вона повинна не тільки забезпечувати інформацією про поточний стан, але й визначати несприятливі тенденції внутрішнього розвитку підприємства й умов середовища, визначити «діагноз» та розробляти способи і рекомендації щодо їхньої ідентифікації.

Діагностику слід розглядати як центральний елемент механізму забезпечення фінансового управління підприємства. Розробці методичних положень діагностики фінансового стану на сьогоднішній день не приділено достатньої уваги.

Проблемам діагностики фінансового стану підприємства присвячені праці таких вчених, як О.А.Сметанюк, Н.С.Назаренко, Н.М.Ветрова, Ю.С.Копчак. Методичні підходи, принципи та методи діагностики розглядаються у працях С.В.Приймак, О.В.Раєвневої, С.О.Степуриної і О.Є. Найденко та ін. При всій значимості проведених наукових досліджень окремі питання щодо визначення методів, принципів, видів діагностики фінансового стану підприємства вивчені недостатньо і потребують подальшого розвитку.

Можна зазначити, що при порівнянні визначень цього поняття різними авторами «фінансовий стан підприємства» об'єктивно формується в системі зовнішніх і внутрішніх фінансових відносин підприємства і його слід розуміти насамперед як фінансову спроможність підприємства.

Отже, на нашу думку, фінансовий стан підприємства — це економічна категорія, що визначає реальну та потенційну фінансову спроможність підприємства забезпечувати фінансування поточної діяльності, певний рівень саморозвитку підприємства та погашення зобов'язань перед суб'єктами господарювання. Кількісно він вимірюється системою показників, на підставі яких здійснюється його оцінка.

Аналіз літературних джерел з проблеми діагностики стану підприємства дозволяє зробити висновок про те, що існує безліч різних підходів до визначення сутності діагностики.

О.В.Раєвнева і С.О.Степурина вказують, що термін «діагностика» означає розпізнавання стану об'єкта, в тому числі й економічного, що відповідає традиційній термінології економічного аналізу. Незважаючи на істотну багатоваріантність змісту терміну «діагностика», більшість авторів трактують її як розпізнавання стану об'єкта, що досліджується, як у ретроспективному, так і перспективному періодах [1, с.74].

О.Є.Найденко визначає, що діагностика – це комплекс заходів по оцінці стратегічного потенціалу підприємства. Результатом діагностики має бути діагноз – визначення та описання поточного і перспективного стану підприємства, його основних проблем та шляхів їх вирішення [2, с.162].

В науковій літературі широко розглядається і поняття діагностики фінансового стану підприємства.

О.А.Сметанюк пропонує наступне визначення цього поняття: «Під діагностикою фінансового стану підприємства розуміється ідентифікація стану об'єкта через реалізацію комплексу дослідницьких процедур, направлених на виявлення домінантних факторів такого стану, симптомів та причин виникнення проблеми або можливих ускладнень, оцінку можливостей підприємства реалізувати стратегічні і тактичні цілі, підготовку необхідної інформаційної бази для прийняття рішення» [3, с.20].

С.В.Приймак пропонує таке поняття як «фінансова діагностика» – синонім до поняття «діагностика фінансового стану». Отже, вона вважає, що «фінансова діагностика – це процес ідентифікації якості фінансового стану підприємства та визначення чинників, які впливають на його фінансові параметри». [4, с.20].

О.Є.Найденко надає види діагностики, серед яких виділяє економічну діагностику та діагностику фінансового господарської діяльності, складовою яких може виступати діагностика фінансового стану підприємства. Він стверджує, що «економічна діагностика дає змогу оцінити стан підприємства, стабільність його робот; визначити можливі варіанти динаміки показників, що характеризують діяльність підприємства; оцінити можливі наслідки управлінських рішень на ефективність виробництва, фінансовий стан і платоспроможність» [2, с. 162].

Е.М. Короткова під діагностикою розуміє процес оцінки на основі комплексу методологічних прийомів стану об'єкта, предмета, явища чи процесу управління, що дає змогу виявити в них слабкі ланки та «вузькі місця». Г.О. Швиданенко визначає діагностику як процес розпізнавання і визначення негативних (кризових) явищ у діяльності підприємства на основі помічених локальних змін, установлених залежностей, а також особливо помітних явищ поточної діяльності підприємства [5, с.6].

Економічна енциклопедія трактує економічну діагностику підприємства як аналіз і оцінку економічних показників роботи підприємства на підставі вивчення окремих результатів, повної інформації з метою виявлення резервів та з'ясування перспектив його розвитку й наслідків поточних управлінських рішень [6, с.419].

Л.О. Лігоненко розуміє діагностику не тільки як дослідження минулого та теперішнього стану підприємства, а й передбачення ймовірного розвитку ситуації у внутрішньому та зовнішньому оточенні, а її наслідком є обґрунтування заходів щодо удосконалення системи управління, фінансового оздоровлення підприємства та зростання його ринкової привабливості [7, с.98].

Одним із найвагоміших напрямків вивчення стану підприємства, особливо при дослідженні загрози кризових явищ є фінансова діагностика підприємства. Важливість фінансової діагностики обумовлює ще й широке коло її користувачів: власники, засновники та акціонери, менеджери, інвестори, кредиторі. Основним завданням діагностики фінансового стану є проведення комплексного аналізу, що забезпечить задоволення потреб як внутрішніх, так і зовнішніх користувачів.

Т.Г. Бенъ розглядає діагностику як оцінку фінансового стану підприємства за допомогою поглибленого та експрес-аналізу, які виявляють проблемні зони підприємства і причини їх виникнення [8, с.55].

На нашу думку, діагностика фінансового стану – це процес оцінки стану об'єкта, його ліквідності та платоспроможності за допомогою методики експрес-аналізу і поглибленого аналізу, що дасть змогу виявити проблеми фінансового стану підприємства, причини їх виникнення та визначити методи покращення ситуації.

При діагностиці фінансового стану підприємства існує проблема відбору показників, за якими може бути побудовано факторну модель. Сильною рисою факторного підходу є те, що в процесі проведення розрахунків початкові дані проходять стандартизацію та нормування і втрачають при цьому розмірність. Це дає змогу використовувати модель для аналізу різних періодів без додаткової корекції на інфляцію.

Дослідження базуються на даних фінансової звітності підприємств металургійної галузі. Методом Кайзера відібрано три головних компоненти, які пояснюють 81,9% вибірки (табл.1).

Таблиця 1 - Вагомість головних компонент

Показники	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3
Z1	0,510161	0,508389	0,352300
Z2	0,787627	-0,075346	0,498667
Z3	0,851390	0,005301	0,392439
Z4	0,776475	0,458775	0,215937
Z5	0,775558	0,336862	0,324703
Z6	0,890814	0,182200	-0,244876
Z7	0,174725	-0,097714	0,746952
Z8	-0,040747	0,838512	-0,416636
Z9	0,622493	0,598801	0,092019
Z10	0,936355	-0,076559	0,041281
Z11	0,896676	-0,053624	-0,198753
Z12	0,946369	-0,058346	0,072516
Власні числа (% загальної дисперсії власних чисел головних компонент), λ	6,599536	1,704662	1,525270
Вагомість компоненти у загальному рівні фінансового стану, w ($w=0,8191$)	0,549961	0,142055	0,127106
$w=1$	0,671403	0,173423	0,155174

Показник Z1 – коефіцієнт абсолютної ліквідності та показник Z9 – коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості слабо впливають на показник фінансового стану підприємств. Таким чином, ці два показники можуть бути виключені для скорочення числа змінних.

Таким чином, для трьох компонент характерна наступна залежність від стандартизованих показників:

$$F_1 = 1/6,599530*(0,787627*Z_2 + 0,851390*Z_3 + 0,776475*Z_4 + 0,775558*Z_5 + 0,890814 * Z_6 + 0,936355 * Z_{10} + 0,896676*Z_{11} + 0,946369*Z_{12})$$

$$F_2 = 1/1,704662*0,838512*Z_8$$

$$F_3 = 1/1,525270*0,746952*Z_7$$

Загальний фінансовий стан підприємств позичальників оцінюється за допомогою інтегрального показника (ІФС): $F = \sum_{i=1}^n F_i$

Значення компонент та інтегральний фінансовий показник F для кожного підприємства представлено у табл.2.

Таблиця 2 - Узагальнені показники, що характеризують фінансовий стан підприємств металургійної галузі у 2008 році

Підприємства	F1	F2	F3	ІФС
П1 - ЗАО «ИСТИЛЬ»	0,663674	-0,01834	-0,25331	0,403105
П2 ОАО «Азовсталь»	0,351825	-0,64448	0,064069	0,13439
П3 ОАО "АМК"	-0,52836	0,1075	1,257395	-0,14099
П4 ОАО "ДМЗ"	0,710077	-0,53169	0,414035	0,448788
П5 ОАО "ДМЗ им. Петровского"	-1,45006	-0,56359	-0,27439	-1,11389
П6 ОАО "Днепроспецсталь"	-0,67336	0,642238	-0,43268	-0,40786
П7 ОАО "ЕМЗ"	-0,10534	-0,37853	-0,13651	-0,15755
П8 ОАО "Запорожсталь"	0,217227	0,629075	-0,33917	0,202313
П9 ОАО "ММК им. Ильича"	0,639031	0,580761	0,038345	0,535715
П10 ОАО «Миттал Стіл Кривой Рог»	1,681076	-0,24637	0,391809	1,146752
П11 ЗАО ММЗ	-1,38909	-0,1004	-0,36391	-1,00652

За допомогою кластерного аналізу було визначено групи кризових і не кризових металургійних підприємств та визначено інтервал значень інтегрального показника фінансового стану (табл.3).

Таблиця 3 - Інтервал значень інтегрального показника фінансового стану, який відповідає не кризовому стану підприємства

Роки	Рекомендований інтервал
2004	(-0,01984; 1,162503)
2005	(-0,31252; -0,00778)
2006	(0,173386; 1,239906)
2007	(-0,01412; 1,194831)
2008	(0,13439; 1,146752)

Для більш детального виявлення інформації щодо фінансового стану підприємств було розраховано рекомендовані інтервали значень основних

показників, які мають найбільший вплив на фінансовий стан підприємств та входять в розрахунок інтегрального показника фінансового стану (табл. 4).

Таблиця 4 - Інтервали значень показників фінансового стану не кризових підприємств за період 2004-2008 роки

Роки	2004	2005	2006	2007	2008
X2	(1,22; 3,02)	(1,46; 3,46)	(1,58; 5,25)	(1,73; 5,79)	(1,58; 3,74)
X3	(1,77; 4,91)	(2,15; 5,37)	(2,16; 6,78)	(2,30; 6,84)	(2,10; 4,80)
X4	(0,55; 0,90)	(0,53; 0,91)	(0,52; 0,88)	(0,51; 0,85)	(0,48; 0,86)
X5	(0,58; 0,90)	(0,64; 0,91)	(0,64; 1,02)	(0,63; 0,90)	(0,59; 0,87)
X6	(0,22; 0,49)	(0,21; 0,62)	(0,20; 0,50)	(0,25; 0,56)	(0,27; 0,51)
X10	(10,73; 30,85)	(3,17; 22,84)	(8,31; 33,29)	(8,20; 29,77)	(3,34; 31,7)
X11	(16,30; 34,26)	(10,00; 50,46)	(4,55; 38,44)	(5,00; 44,09)	(5,00; 45,05)
X12	(6,15; 19,93)	(2,25; 14,52)	(5,35; 20,36)	(5,03; 20,19)	(1,99; 21,16)

Запропонований методичний підхід дозволяє виконати інтегральну оцінку фінансового стану металургійних підприємств, визначити групу кризових підприємств та встановити інтервали значень показників фінансового стану не кризових підприємств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Раєвнева О.В., Степуріна С.О. Моделювання фінансової діагностики стану підприємства // Економіка і регіон. – 2005. – №3 (6). – с.74-80.
2. Найденко О.Є. Методика діагностики стану внутрішнього середовища підприємства // Вісник Східноукраїнського нац. ун-ту ім. В.Даля. – 2005. – №2 (84). – с.162-170.
3. Сметанюк О.А. Діагностика фінансового стану підприємства в системі антикризового управління: Автореф. дис.... канд. екон. наук / 08.06.01. – Хмельницький: Хмельницьк. нац. ун-т, 2006. – с. 20.
4. Приймак С.В. Діагностика фінансового стану підприємства в системі контролінгу: Автореф. дис.... канд. екон. наук / 08.00.08. – К.: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2007. – с. 20.
5. Швиданенко Г.О., Олексюк О.І. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства: Монографія. – К.: КНЕУ, 2002. – с. 290.
6. Економічна енциклопедія.: У трьох томах, т.1/ Редкол.: С.В. Мочерний та ін. – К.:Академія, 2000.
7. Копчак Ю.С. Проблеми діагностики фінансового стану і стійкості функціонування підприємства // Вісник СумДУ. – 2004. – № 9 (68). – с.23-34.
8. Бень Т.Г., Довбня С.Б. Інтегральна оцінка фінансового стану підприємства // Фінанси України. – 2002. - №6. – с. 55-60.